

H – Mezinárodní banky a rozvojové organizace

[Mezinárodní banky obecně] Mezinárodní banky jsou zřizovány jako mezinárodní vládní organizace mezinárodními smlouvami mezi členskými státy. Jejich uspořádání (podobně jako u IMF) neodpovídá zásadě rovnosti států v mezinárodním právním prostředí, hlasovací práva jsou obecně odvislá od upsaného kapitálu resp. poskytnutých prostředků. U univerzálně činných bank to proto znamená dominanci vyspělých a bohatých států.

[Skupina Světové banky] Skupinu tvoří čtyři mezinárodní bankovní instituce, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development - IBRD), Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation - IFC), Mezinárodní rozvojová asociace (International Development Association – IDA) a Multilaterální investiční garanční agentura (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA). První byla založená společně s IMF, další pak později (IFC – 1956, IDA – 1960, MIGA – 1985). Součástí skupiny je ještě ICSID (další hodina).

[Členství] Členy mohou být jenom státy, členství v IBRD je vázáno na členství v IMF. Členskými státy dalších (sesterských) organizací mohou být jedině členové IBRD. IDA a IFC mají okolo 170 členských států, MIGA cca. 140. Členství v IDA a MIGA je dvou typů (vyspělé a rozvojové země). U všech těchto institucí se nepočítá s kolapsem nebo úpadkem, jsou bonitními dlužníky, jejich role je zprostředkující a působí též jako katalyzátor. Dle principů mezinárodního práva členské státy nesou odpovědnost za dluhy mezinárodních organizací, koneckonců je řídí (zatím se to však řešilo v případě jedině mezinárodní organizace) – konkurs mezinárodní (státní organizace) tedy není propracován.

[Orgány] Orgánová struktura jednotlivých mezinárodních bankovních institucí se podobá orgánové struktuře IMF. Na vrcholu jsou Rady guvernérů a Výbory ředitelů (exekutivní direktoria, s počtem ředitelů 23-24). Každá instituce má svého prezidenta, který je volen jako profesionál a řídí příslušnou instituci. Každá instituce je právní osobou ve všech členských státech, zároveň je mezinárodní organizací, která se těší právní ochraně ve všech členských státech, zároveň však také výsadám a imunitám, jakým se těší jiné mezinárodní státní organizace, přičemž zástupci členů a pracovníci institucí mají výsady srovnatelné s diplomatickými výsadami.

[IBRD] Původní zdroje jsou kapitálové vklady jednotlivých členských států (ty jsou splaceny aktuálně jen do určité části, částečně ve zlatě a v US dolarech, zbytek v národních měnách), další financování probíhá cestou vypůjčování na mezinárodních kapitálových trzích a ze splacených půjček. Výše kapitálu vyčíslená v SDR přes 200 mld. IBRD může půjčovat jenom členským státům, soukromým osobám jedině v případě státního ručení (tj. vztahy jsou v podstatě mezi státy). Nepůjčuje se na úkoly, na které prostředky poskytuje IMF nebo další mezinárodní organizace. Půjčky (na základě mezinárodní smlouvy mezi IBRD a členským státem, resp. za jeho účasti) jsou zpravidla vázány na specifické projekty, tj. státy je nesmějí použít na jiné účely. Případné podstátní rozdělování (např. programy v zemědělství) jsou již realizovány členskými státy. Otázka volby projektů, organizovaných a spolufinancovaných členskými státy je předmětem debat zejména u velkých průmyslových a infrastrukturních projektů (hospodářské účinky, sociální, popř. etnické účinky, ekologické působení). IBRD půjčuje státům za nižší úrokové míry, než za které by byly ochotny poskytovat úvěry soukromé subjekty ze zemí s kapitálovými prostředky. Půjčky se poskytují v řadě konvertibilních měn, nikoli jen v USD. Nepůjčuje se v SDR, přestože v nich IBRD účtuje. Před 5 lety se financovaly zejména energetické projekty, zemědělství, doprava, finanční sektor, průmysl, vzdělávání, infrastruktura podstatně méně, minimálně těžba, telekomunikace nebo sociální sektor. Půjčky se poskytují na střednědobé období (cca. 5-10 let). Dlužnické země zejména jižní Amerika a východní Asie, méně Evropa nebo Afrika. Mezi největší dlužník dlouhodobě patří Mexiko, Indie, Brazílie, Indonésie, Čína a další středně vyspělé rozvojové země. Je několik málo zemí, které své dluhy nesplácejí.

[IFC] Zdroji jsou kapitálové úpisy členských států, půjčky IBRD a úvěry získané na kapitálových trzích. Původní i dnešní kapitál jsou ve srovnání s jinými organizacemi poměrně nízký. Běžný je odprodej pohledávek na kapitálových trzích. IFC půjčuje běžně bez státních záruk soukromým podnikům, musí být však zaručeno splácení úvěrů a transfer případných zisků (tj. nesmí existovat restriktivní devizová politika, což se pojišťuje běžně smluvně), půjčuje se poměrně často také finančním institucím. Podmínky pro půjčky jsou tvrdší než u IBRD nebo IDA, tj. nepůjčuje se v podstatě vůbec do nejchudších a rizikových zemí, okruh dlužníků přísluší do zemí, které jsou silnými dlužníky IBRD.

[IDA] Vzhledem k charitativnímu poslání organizace je její činnost ztrátová. Základem je upsaný kapitál, který byl pravidelně navyšován, takže dnešní kapitál je poměrně vysoký (polovina IBRD), ten však je pouze hypotetický. Od 60. let se pravidelně provádí navyšování kapitálu. Poměrně vysokými

příspěvovateli jsou Německo či Japonsko, poměrně málo USA. Prostředky IDA jsou půjčovány nejchudším státům jako dlouhodobé úvěry (20 - 40 let) za nekomerční popř. dokonce minimální úroky (pouze inflační doložky apod.). IDA dlouhodobě sleduje platební schopnost dlužnických zemí a snaží se ovlivňovat jejich politiku tak, aby splácení bylo dlouhodobě možné. Vedle Indie, Číny, Bangladéše a Pákistánu je mezi dlužnickými zeměmi řada afrických států s poměrně vysokými dluhy. IDA je jedním z největších věřitelů dlouhodobě těžce zadlužených nejchudších států. Půjčky se poskytují zejména na zemědělské projekty, dopravu a energetiku, zdravotnictví a školství.

[MIGA] Nemá rozsáhlejší kapitál, poskytuje dlouhodobé garance na přímé investice v rozvojových zemích, pojišťuje se vždy jen část garancí, vybírají se garanční poplatky. Nejvíce se garantují investice ve finanční sektor, zpracovatelském průmyslu a těžbě. Nejvíce jsou garantovány projekty v latinské Americe, jižní a východní Asii.

[Další činnosti skupiny Světové banky] Poskytuje poradenství a technickou pomoc pro zpracování projektů, při skupině byly ustaveny soukromé ústavy a nadace pro ekonomická a sociální studia. Také se podílí a zprostředkovává dialog mezi stranami rozvojové pomoci a dialog mezi věřitelskými a dlužnickými státy.

[Regionální mezinárodní banky mimo Evropu] Na každém světadílu s výjimkou Austrálie existuje regionální mezinárodní bankovní instituce, uspořádaná podobně jako IBRD. Zvláštností bývá účast neregionálních vyspělých států, které tak svým firmám zajišťují prostor pro získávání zakázek (zpravidla se financování projektů váže na účast podniků členských států). Dnes existuje Meziamerická rozvojová banka (Interamerican Development Bank – 1959, sídlo Washington, 26 lat.am. států, USA, Kanada, 18 dalších států), Africká rozvojová banka (African Development Bank – 1963, sídlo Abidjan, původně jen africké státy, teprve po roce 1978 otevřeno dalším státům, dnes 53 afr. Států, 24 dalších), Asijská rozvojová banka (Asian Development Bank, 1965, sídlo Manila, 40 asijských, 16 dalších států). Prostředky a politika odpovídají kontinentálním poměrům.

[EBRD] Evropská banka pro obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development), založená až v roce 1991 pro podporu hospodářství v zemích střední a východní Evropy, členové 15 členských států EU, ES, EIB (zvláštní členství), další západoevropské a okrajové státy, často se symbolickým vkladem, neevropské státy (USA, Austrálie, Japonsko, Kanada, Korea, Maroko, Mexiko, Nový Zéland), středo a východoevropské státy a středoasijské postsovětské republiky, (úplně všechny), nerozdělen podíl Jugoslávie. Hlavním orgánem Rada Guvernérů, 23členů direktoria, šéfem je prezident na čtyři roky volený, sídlo Londýn. Kapitál 20 mld. ECU (euro), část je potenciálním vkladem, převaha EU, země střední a východní Evropy 12 %, ČR cca 8 promile. EBRD poskytuje půjčky, garance, přebírá cenné papíry a podílí se jako akcionář na podnicích, silná angažovanost ve finančním sektoru a v infrastruktuře.

[BIS – Banka pro mezinárodní platby] Jako akciová společnost centrálních bank byla založena v roce 1930, sídlo v Basileji, jde o autonomní akciovou společnost, není podřízená švýcarskému nebo jinému právu. Původní členové centrální banky Belgie, Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, konsorcium komerčních bank USA. Původním účelem byla koordinace výběru německých reparací a poskytování národních půjček do německého hospodářství, v roce 1934 Německo přestalo platit. Vedle toho také slouží jako banka centrálních bank pro zabezpečování spolupráce. Kapitál je vyjádřen ve zlatých švýcarských francích (dnes není ani švýcarský frank kryt zlatem), dnes obchody vykonává v US dolarech, existuje administrativní přepočítací kurs na zlatý frank dle původního obsahu zlata ve zlatém franku. Kapitál tedy cca. 3 mld. dolarů, akcií cca půl milionu. Akcie mohou být i v držení soukromníků (některé státy své vklady prodaly, hlasovat však mohou jen státy či jejich centrální banky, v roce 1996 členů 41, noví členové ze střední a východní Evropy, Asie a lat. Ameriky. Vedení: valná hromada, správní rada a prezident. Činnost: po druhé světové válce působila v rámci zúčtovacích evropských mechanismů před zavedením convertibility (clearing, Evropská platební unie států OEEC, později participovala jako prokurista na Evropském fondu pro měnovou spolupráci (součást Evropského měnového systému), působila jako clearingové centrum pro soukromé ECU. Dnes půjčuje krátkodobé úvěry centrálním bankám, může provádět obchody s kýmkoliv, obchodovat se směnkami či půjčovat státům. Funguje též jako kooperační centrum ve spolupráci centrálních bank.

[Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – OECD] Byla založena v roce 1961 transformací původní Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci, založené v roce 1948 (původní evropské "WTO"), jež měla původně zajišťovat koordinaci hospodářské politiky USA. Původně západoevropská organizace, dnes sdružuje vyspělé státy světa (v roce 2001 30 členských států včetně ČR od roku 1995). Dnešním cílem je podporovat hospodářskou spolupráci, posilovat liberalizaci v oblasti moderních odvětví. Působí jako mezinárodní fórum pro uzavírání mezinárodních

smluv mezi vyspělými státy, na kterých by nebylo možné dohodnout se s rozvojovými státy např. na půdě WTO ne by je tyto nemohly plnit. Dále jako technické a informační středisko se silnou a kvalitní statistickou službou. Orgány jsou Rada (ministrská rada), existují stálí zástupci, spousta pracovních skupin a výborů. Hospodářská suverenita států je nedotčena. Záběr OECD je poměrně široký (stárnoucí společnost, zemědělství, biotechnologie, hospodářská soutěž, korporáční právo, vzdělávání, elektronický obchod, tranzitivní ekonomiky, zaměstnanost, energetika, životní prostředí, úplatky a korupce, investice, veřejné zakázky, zdraví, pojištění a penzijní systémy, praní špinavých peněz, statistika, daně, obchod, doprava a další). Smluvní instrumenty (často detailního či dílčího rázu) byly přijaty či navrženy v oblasti boje s korupcí (protikorupční smlouva, povinnost členských zavést nové trestné činy včetně podplácení v zahraničí, mechanismy spolupráce, dozor OECD), praním špinavých peněz, hospodářské soutěže, ochrany investic (velmi sporná úprava). Statistická a expertní role OECD je významná v oblasti školství, v oblasti penzijních systémů a sociálního zabezpečení (z ekonomického pohledu) atd. V rámci OECD se také provozuje spolupráce v oblasti rozvojové pomoci (každoroční konference vyspělých zemí, statistiky atd. v souladu s cíli OECD).

[UNCTAD] Konference Spojených národů pro obchod a rozvoj (United Nations Conference on Trade and Development) je jistou formou protiváhy OECD. Působí jako stálá konference OSN (tj. nejde o mezinárodní organizaci ale spíše o speciální přidružený orgán). Byla vytvořena na popud rozvojových zemí a je tedy zejména fórem pro dialog mezi severem a jihem. Valné shromáždění OSN ji pověřilo řadou obecných úkolů. Jaké jsou výsledky: prosazení preferenčních celních sazeb do GATT ve prospěch nejchudších rozvojových zemí. UNCTAD je rovněž fórem, které dalo impulsy pro rozvojovou pomoc (sedm promile HDP vyspělých zemí jako cíl pro rozvojovou pomoc), dále došlo k vytvoření mechanismu stabilizace cen některých surovin, za čímž účelem byly sjednány smlouvy pro 18 produktů (banány, bavlna, bauxit, železná ruda, maso, juta, káva, kakao, kaučuk, měď, mangan, rostlinné oleje, fosfáty, čes, tropické dřevo, cín, cukr) a v 1980 byl vytvořen také fond pro tyto účely (mezinárodní organizace, sídlo – Amsterdam), fond zabezpečuje vyrovnávací skladování a další. UNCTAD se pravidelně pokoušel zasahovat do oblasti měnové a kursové a do oblastí zadlužení rozvojových zemí.

[Zadlužení] Zadlužení méně vyspělých a rozvojových zemí je už od 50.let z řady příčin problémem (latinská Amerika byla problémová již dříve), od 50.let se vyvinuly neformální fóra pro oddlužování a řešení zadlužení jednotlivých zemí – jakési mezinárodní vyrovnání (nikoli konkurs), tzv. pařížský a londýnský klub. Účastní se jej vedle dlužnických a věřitelských států také věřitelské mezinárodní organizace. Přes řadu kol škrťů (poslední v roce 2000) nedochází ke snížení státního zadlužení řady zemí, některé země jsou trvale zadlužené a předlužené.

[Rozvojová pomoc] Požadavek UNCTAD, formulovaný vůči vyspělým zemím a zdůrazňovaný rovněž Valným shromážděním OSN je splněn cca. na 40% (cca. 3 promile), započítány jsou rozvojové pomoci všech druhů, přes mezinárodní instituce i v přímých vztazích. Splňují je jen skandinávské státy a Nizozemí. Slabé jsou zejména USA. Česká republika rovněž.

[Teoretické právní otázky] Mezinárodní organizace finančního typu – zvláštnosti členství. Mezinárodní smlouvy o půjčkách a projektech, co účast soukromých institucí, vtahování národního práva, *lex mercatoria* do vztahů mezi státy apod., existuje nějaké mezinárodní právo zadlužení, povinnosti oddlužení, solidarity mezi státy, právo konkursu a vyrovnání států atd.